

Elżbieta Cherezińska

HRA

KOSTI

Napínavý historický
thriller z doby,
kdy se zrodila
střední Evropa.

argo

argo

HRA

KOSTI

Elżbieta Cherezińska

HRA

KOSTI

Přeložila
Anna Plasová

argo

GRA W KOŚCI

Argo, 2017

Copyright © by Elżbieta Cherezińska, 2010

All rights reserved.

Translation © Anna Plasová, 2017

ISBN 978-80-257-2261-9 (váz.)

ISBN 978-80-257-2336-4 (e-kniha)

OD AUTORKY

Už dávno jsem měla chuť napsat knihu, jejíž ústřední postavou bude Boleslav Chrabrý. Ano, možná to není zrovna originální, ale i kdyby o něm vzniklo sto knih, vůbec by to nebylo dost. Jeho postava umožňuje tak odlišné interpretace, tolik dějství, že si přímo říká o to, stát se literární inspirací. Kromě toho se mi Boleslav Chrabrý ze všech polských panovníků nejvíce zdá být klíčem k pochopení naší národní identity. Obzvláště dnes, kdy se snažíme ji objevovat nanovo a přehodnocujeme její vzorce. Když potřebujeme spatřit sebe jako národ v zrcadle svých sousedů.

Boleslav Chrabrý je úžasně komplikovaný hrdina, vymykající se jednoznačnému hodnocení. Na rozdíl od několika svých panovnických současníků nebyl kanonizován, ale ne proto, že by snad byl „méně svatý“ než oni. Tehdejší doba chápala „svatost“ králů. Tento rys středověku je fascinující: výbušná směs horlivé zbožnosti a brutality hraničící s krutostí. A Boleslav se v tomto ohledu jeví jako skutečné dítě své doby. Žil tak dlouho, že v jeho životopise můžeme najít mnoho románových námětů. Svůj fragment, těchto „pět let ze života“, jsem si vybrala záměrně, když jsem se rozhodla, že *Hru o kosti* opřu o jeden z našich národních zakladatelských mýtů, jeden ze „silových bodů“. Nechala jsem si také prostor pro další příběh.

Od Boleslava Chrabrého se nikdy neodpoutáme. Naším prvním králem bude navěky.

Můžeme se na něj dívat jako na monument, ale musíme mu proto upírat jeho skutečný život?

*

Nevím, zda je časté, že se inspirací ke vzniku knihy stane vědecká teorie. Ale mně se právě tohle stalo. Když se mi do ruky dostala kniha profesora Przemysława Urbańczyka *Trudne początki Polski* (Těžké začátky Polska), přečetla jsem ji jedním dechem jako nejlepší román.

Obraz hnězdenského sněmu, který v ní autor představil, obraz určitého startovního bodu našich dějin se protnul s mými úvahami o Boleslavu Chrabrém. Autorova koncepce, koherentní, překvapivě prostá a zároveň úchvatně obrazoborecká, okouzila moji fantazii. Když jsem tu knihu dočítala, vlastně už jsem psala knihu vlastní. A když se ukázalo, že profesor souhlasil, že převeze zástitu nad mou prací, už jsem nic víc nepotřebovala.

Díky tomu vznikla *Hra o kosti* – kniha, která je smyšlenkou, příběhem, mou vizí historie, ale zároveň je možné ji ve sféře dostupných poznatků o oné době chápat jako pokus o rekonstrukci. Většina hrdinů této knihy jsou totiž historické postavy, vybavené těmi životopisnými atributy, které bylo možné vyčíst z historie, byť v některých případech pouze mezi řádky. *Hra o kosti* získala podkožní tkáň složenou z historických citátů vpletených do dialogů či autentických míst a obrazů, které se náhle stávají živoucími „místy akce“.

Nebýt pomoci a péče profesora Urbańczyka, kniha by nebyla tak přesná ani tak hluboce ukotvená ve faktografii a scházelo by v ní tolik věcí, že si to dnes ani nedokážu představit. A moje zkušenost se spoluprací? Úžasná!

Do textu se dostaly také dva fragmenty autentických oslavných písní na Otovu počest z počátku 11. století, které vypátrala a přeložila Agnieszka Budzińska-Bennett. Agnieszka se profesně věnuje rekonstrukci staré hudby, působí v Basileji v *Ensemble Peregrina*. Její připomínky ohledně středověké liturgie a způsobu provedení hudebních děl mi byly cennou náповědou při konstruování jednotlivých scén, zatímco její půvabný hlas mi byl průvodcem po světě středověké hudby.

Historie je politika viděná z odstupu. Historie jsou lidé, které ožívujeme, přivoláváme zpod náhrobních kamenů. Ne, nejsem blázen,

který si po nocích povídá s přízraky. Oni pro mě nejsou ani neznámými přízraky, ani historií. Tisíc let? To pro mě nepředstavuje žádný problém.

Prolog

Pohybovali se nehlučně jako duchové. Nejvyšší z nich, velitel, jim dával znamení. Zdvihnutá paže, otevřená dlaň. Zastavili se. Jemně a pomalu svírá ruku v pěst. Tiše vyražejí. Oddalují se jeden od druhého, řada se mění v oblouk. Kličkují mezi stromy a blíží se k hranici lesa. Zároveň neztrácejí z očí velitelovu ruku. Když velitel náhle narovná prsty, zastavují se na místě. Skládá prsty do dlaně, oni mizí za stromy.

Nic, ticho, ani větvička nezapraská. Křik skřivana. Bezduché pádění mraků.

Na co čeká? Oni své oběti přece vidí. Cítí, jak jsou bezbranné. Mohli by vyjít z lesa, vrhnout se na ně... Ach! Bylo by po všem. Jeden z pozorovaných jde zrovna směrem k nim. Zadržují dech. Překřížené prsty jim zakazují se ho dotknout. Dvacet párů očí sleduje každý jeho pohyb, dvacet párů uší slyší proud moči stékající po kůře. A ještě něco: cestou zpět si pohvizduje pod nosem. Už se vrátil k tamtěm. Právě si lehá do trávy. Velitel beze spěchu svírá ruku v pěst. Zvedá vzhůru malíček. Po něm ukazováček. Vkládá si je do úst. Olizuje je. Když se obrátí ke svým lidem, už na jeho ústech vidí krev, které se tak touží napít. Ukazuje na jednu z obětí – muže obráceného zády k nim.

Ani se nebránil. Jen si pažemi zakrýval hlavu. Bylo vidět, že se bojí úderů. A bolesti. Ne, jich se zřejmě nebál, protože nezavíral oči. Proto se nad ním na chvíli zastavili. Je zvláštní zabíjet, když se oběť zblízka dívá. Vycítil jejich zaváhání, začal na ně mluvit, rychle a prosebně.

Co chtěl? Co asi mohl chtít? Určitě prosil o smilování ve všech jazycích. Naštěstí žádnému nerozuměli. Velitel zvedl obě paže vzhůru a vychutnával si ten okamžik. Ach, on se vždy opájí strachem obětí! Možná si už představuje, jak vyrábí píšťalku z jeho kostí? Nic ho nevzrušuje tolik jako vůně smrtelného potu, kterou vydává člověk tváří v tvář blížící se smrti. Za okamžik bude chtít sám prokousnout oběti tepnu, přiblížit na chvíli tvář k jeho tváři. Uhýbají, poslušně mu dělají místo. Sklání se nad ním. Rukou mu zaklání hlavu. A náhle, nečekaně začíná muž mluvit jejich jazykem, chrčivý hlas se jen těžko prodírá napjatým hrtanem:

„Chceš mi vzít život? Ten mi nenáleží... Sám ho s radostí odevzdám svému Pánu! Ty si vezmi mé tělo, krev... Osvobod' duši z pozemských kostí!“

Velitel od něj odskočil jako opařený. Jen to ne. Oběť prosící o smrt, to je urážka vraha. Ani se ho nedotkne.

Tři pohyby ruky a jeho lidé věděli, jak s ním skoncovat.

Léto 997

Císařský vojenský tábor u Arneburgu, Stará marka

„Jak může chutnat smrt?“ zeptal se Ota s pohledem upřeným do zrcadla.

„A jaký to má význam, když ten, koho se dotýká, o tom už nebude vyprávět?“ Gerbert to řekl potichu, ale jeho hlas zněl tvrdě.

Ota viděl odraz mistrový tváře v zrcadle. S údivem na ní zaznamenal nepřátelský výraz.

„Myslel jsem, že jsi ho měl rád.“ Pohlédl na své obočí zvednuté vzhůru nepřijemným překvapením.

„Ne. Neměl. Dráždil mě jeho pesimismus, věčná nerozhodnost. Měl ve tváři vepsanou porážku, se sehnutými zády vypadal jako ztroskotanec a starší, než ve skutečnosti byl. Jako každý poustevník za sebou táhl pach zatuchliny, nepraného šatstva a – odpusť, můj milý – byl to naprostý nedouk. Jeho *septem artes liberales* zaváněly venkovem. Služba ke slávě Boží, a to ty, Oto, dobře víš, nespočívá v tom, že člověk skrývá svou neschopnost v poustevně, ale v tom, že překoná strach ze světa a formuje ho ku potěše Páně. Kdyby neschovával hlavu pod mnišskou kápí a neodíral si kolena na kamenné dlažbě Aventinu, ale místo toho četl pozorněji Aristotela, měli bychom z toho větší užitek – ty, já i náš Pán!“

Otova jasná tvář znachověla. Jedním plyným pohybem se přesunul ke stolu.

„Aventin nech stranou. Je to můj svatý přístav ve vrtošivých vodách Říma. Ať se tam vydáš kamkoli, slyšíš sladkou řeckou řeč: Panna Marie v Cosmedinu, sv. Jiří ve Velabru, sv. Sáva... Ach!“ Padl na svou velkou, vyřezávanou židli.

„Ty miluješ všechno řecké, chlapče můj, a já jen Aristotela...“ Gerbertův hlas znězněl. Přisunul Otovi pohár s vínem. Když byli sami jako teď, Gerbert si někdy dovoloval chovat se důvěrně.

„Vskutku?“ V Otově hlase se ozval vzdor, ozvěna předchozího hněvu. Na chvíli přidržel mistrovu ruku na poháru a posměšně se na něj podíval.

Gerbert pustil číši a sklonil hlavu.

Na chvíli zavládlo ticho přerušované jen zvuky doléhajícími z hloubi tábořiště. Někde na jeho okraji se chraplavý hlas pokoušel notovat saskou bojovou píseň, ale byl rychle a prudce umlčen. Píseň začínala slovy: „Kéž nás provázejí bohové,“ a přestože zněla tak silně, že by mohla pozvedat mrtvé z bitevního pole, v táboře u Arneburgu plném biskupů byla přinejmenším nevhodná.

„Zpátky k Adalbertově věci,“ vrátil se Gerbert k přerušnému rozhovoru. „Dvakrát porušil kanonický zákon, když opustil své biskupství v Praze. To se nedá omluvit. Biskup, který nedokáže navázat vztah se svým stádem? Je přece Bohem pomazaný. Musíš uznat, že to je trestuhodné. Do jakého světla to staví ty, jež ho na toto místo vybrali? Mohučský arcibiskup Willigis, jeho přímý nadřízený, už kvůli němu nejednou utržil ostudu. Ale co je nám po Willigisovi, nejde nám o něj, ale o tebe. Moc, můj zlatý chlapče, se musí vždy jevit neomylná, i když se dopouští drobných, lidské přirozenosti vlastních chyb. Chyby zůstávají dole, zatímco u vrcholu moci jsi ty a Kristus. A musíš být bez poskvrny jako On.“

Ota v zamyšlení škubal purpurové štrápece koberce, jímž byla vystlána jeho židle. Cítil, že Gerbert se nemýlí, ačkoli se mívá s pravdou. Ostatně – chvíli svého učitele laskavě omlouval – Gerbert je učený, geniální teoretik, ale určité zákruty ducha jsou mu cizí. Možná se nemýlí, když tvrdě kritizuje biskupovo chování ve světle kanonického zákona, ale mívá se s duchovní pravdou o něm.

Právě tato pravda vyzařovala z Otova setkání s Adalbertem před nectým rokem v Mohuči. Adalbert byl tehdy čerstvě po rozsudku papežského synodu, který mu sice v souladu se zákonem nařizoval vrátit se

do pražské diecéze, ale ponechal mu otevřená vrátka, nepatrné a kruté světlo ukazující jinou cestu. „Pokud ovečky tvého stáda, diecéze, již jsme ti ve jménu Božím svěřili, nebudou žádat tvého návratu na biskupský stolec, můžeš se dle zákona církve svaté vydat na misii k pohanům, k barbarským kmenům neznalým jména našeho Pána, abys jim přinesl světlo evangelia Kristova, křest a svatý kříž. Amen.“

Adalbert se k tomuto rozsudku, k představě sebe sama nesoucího slovo Boží kmenům žijícím v hříchu pohanství, upnul a ze dne na den, Otovi před očima, v něm vzplál misijní žár.

Podzim, chladné a vlhké večery v Mohuči, oheň rozechřívá kolena, víno rozjasňuje hlavy, nejednu noc rozmlovali do svítání. Sami, služebnictvo dávno usnulo. Adalbert mu posluhoval, přinášel příkrývku, doplňoval kalich, a on sám, Ota, šestnáctiletý císař, cítil zároveň stud i rozkoš, že ten, z něhož vyzařuje velebná síla, jehož si tolik vážila jeho matka Theofano, mu posluhuje jako nejposlednější sluha. Adalbert, jehož měli v úctě velebný opat Nil i velebný opat Leon, o němž dokonce i přísný poustevník Romuald mluvil s respektem, tentýž Adalbert seděl na holé zemi u jeho nohou bez ohledu na svou biskupskou důstojnost a vyprávěl o stínu, jímž je třeba projít na cestě do království nebeského. Ach, jak dobře si tehdy rozuměli!

Stíny, věčné stíny. Krátce předtím přišla zpráva o vzpouře Římanů. Nevděčníci! Ten nejkrásnější ze svých paláců přece nechává stavět právě tam, na Palatinu. Na ničem jiném nepracuje tolik jako na obnově zaniklé slávy toho města, a oni...

Rozkoš trnů probodávajících chodidla na cestě těch nemnoha, kteří mají odvahu vydat se v Kristových stopách, bylo něco, o čem tehdy Ota potřeboval slyšet vyprávět. Sám kráčel po trnech, kam až jeho paměť sahala.

Přišel na svět jako jediný císařský syn. Ale už jeho první královská korunovace, při níž korunu nad jeho hlavou drželi dva arcibiskupové, ravennský a mohučský, když se kaple v Cáchách naplnila sladkým zpěvem sboru, když ho prohlásili spolukrálem Itálie a Germánie, ten první vstup do kruhu Bohem pomazaných byl poznamenán stínem

smrti. Než totiž stačily utichnout píšťaly a bubny, přišla zpráva, že jeho otec zemřel.

Na dvoře zavládla nábožná hrůza, protože před chvílí korunovaný tříletý chlapec se stal jediným králem. Z té doby si pamatuje jen výjevy, střípky, útržky jako cáry roztrhaného vybledlého koberce. Doplnuje je, látá pozdějšími vzpomínkami a slovy, která mu mnohokrát opakovali.

Ještě předtím, před korunovací, se ve slunné Veroně konal sjezd všech velmožů říše. Seděl na zlatém polštáři položeném na speciálně pro něj vyrobené židli, tak vysoké, aby dítě vyzvedla nad úroveň stolu. Jedl pomeranče, poslouchal, jak jsou přijímána rozhodnutí. Tehdy neměl ani tušení, jak moc se jeho otec bojí. Jakožto císař musel usilovat o podporu velmožů, všech těch, které Ota jako dítě směl nazývat „strýčkové“ a „bratrance“. Netušil ani, kolik úsilí stálo otce vynutit si od „strýčků“ a „bratranců“ souhlas s korunovací tříletého syna. A nakonec ani to, že ten souhlas a korunovace mu možná zachránily život.

Poslední den jeho tříletého dětství tedy vypadal takhle: seděl na vysoké židli, jedl pomeranče a radoval se z toho, že ho prohlašují spolukrálem, ale nepochopil, že „spolu“ neznamená „společně“; že nebude s korunou na hlavě kráčet vedle svého císařského otce. Že to je jen taková právní figura. Jak chladné bývají právní figury, zjistil nazítří, když mu nařídili rozloučit se s matkou a otcem a arcibiskup Willigis ho zavřel v hluché a temné kleci svého kočáru. Slyšeli rodiče, jak bušil pěstmi do stěn? Jak křičel: „Mamma, papa!“ Možná že neslyšeli, protože zvuk trubek, které vyprovázely arcibiskupův průvod, zoufalé vzlyky malého císařátka přehlušil. A potom, když se povoz ztěžka kolébal velkými průsmyky mezi alpskými štíty, už to bylo moc pozdě a moc daleko.

Právní figura a dobro Říše římské nařizovaly, aby se korunovace, kterou otec právě vymohl na velmožích, odehrála v Cáchách, u hrobu císaře Karla Velikého. Navíc ji od nich nedostal zadarmo: císař musel slíbit, že jeho syn bude vyrůstat ve „sladké Germánii“, jako by to mělo uklidnit protiřímské postoje říšských knížat.

Rodiče se museli zabývat válkou se Saracény, která probíhala v jižní Itálii, takže s dítětem jet nemohli. Jenže korunovace nemohla čekat. Tolikrát si v duchu kladl otázku: odkud rodiče věděli, jak to všechno bude dál? Odpověď najít nedokázal. Otce už nikdy nespatřil, protože zemřel na malárii během onoho tažení, a zpráva o císařově smrti dorazila do Cách dva dny po korunovaci jeho syna.

Ne, nepamatuje si, jak to bylo, když ho hned poté unesl kníže Jindřich. Bratranec Jindřich. Nic zlého mu neudělal, nevěznil ho v kobce; vybavuje si jen obraz tmavé komnaty, šepot lidí za závěsy lůžka, které bylo pro jeho drobné tělo příliš velké. Dohlížel na něj biskup, jehož předtím neznal. Bylo to podivné, doposud směli k císařskému synovi jen arcibiskupové. Biskup mumlal modlitby a v přestávkách mezi nimi Otovi říkal: „A kde jsou císařovny? Kde je tvoje babička Adéla, kde je tvoje matka, Řekyně Theofano? Kde jsou? Opustily tě, odvrhly tě, nešťastníku, ale nikdo ti neublíží, neboj se, dítě, neboj se. Jindřich, tvůj bratranec, má stejně tolik císařské krve jako ty, je dospělý, postará se o tebe lépe než zbabělé vdovy. Nevzpírej se, odevzdej korunu do dobrých rukou, nech to všechno být. K čemu ti to je? Jsi dítě.“

Ota si tehdy velmi přál být skutečným dítětem, nesnil o ničem jiném než skrýt se v matčině voňavé náruči. Ale ona tam nebyla. A babička, to je pravda, tam s ním taky nebyla. Byl tam jen ten biskup s cizím, legračním přízvukem. Byl tam bratranec Jindřich, který mu nosil ovoce, sladkosti a klece s barevnými ptáčky na hraní. Byl tam chlad prázdného, příliš velkého lůžka. Chvilí přemýšlel, jaké by to bylo, kdyby mu bratranec Jindřich opravdu sebral korunu a chtěl si ji nasadit na hlavu. Vypadal by směšně jako blázní na dvoře ve Veroně; koruna byla přece maličká, vyrobená speciálně na míru pro tříletého chlapce. Chvilku si to představoval, až jej roztrásl smích, který rychle ukryl v polštáři.

Nedosáhl na nočník. V noci, když cítil, že za chvíli promočí tuhá postel, potichu seskočil z vysoko nastlané postele. Biskup spal vedle v křesle, ze spaní pochrapoval žalmy. Ota chvíli váhal, ale pak udělal to, co mu napověděl tříletý instinkt a chlad kamenné podlahy: